

Циб А.

Як минув день, дякуй Господеві, що дав нам сонце для праці в час дня і світло на освячення в час ночі та на інші життєві потреби.

св. Василій Великий, В честь муч. Юліти

Часослов, як було вже написано у попередньому номері, займає важливе місце в житті християнина. Ми мали можливість побачити, як Церква розглядає час і наповнює його молитвою. А зараз пропонуємо поглянути і осмислити богословський зміст одного з богослужінь, яке наповнює добове коло, а саме - вечірню, яка є тим початком добового кола і є тими дверима, які водять нас у спільнотну молитву. «Де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них.» [Мт. 18.20]. Отож бачимо, що спільнотна молитва є важливою в житті християнина, до якої закликає сам Христос.

Щоб не загубитись в часі і не піддатись рутині, люди встановили для себе певні ключові, особливо важливі події, покликані збирати людей навколо себе, потверджуючи культурну чи національну тотожність. Виникає і складається історична пам'ять, як невід'ємна складова національної гідності. Для розвитку людини необхідно періодично звертатись до її онтологічних початків - Того, Хто був «на початку». Цей початок описано у Біблії, у книзі Буття. Згідно неї, в цьому трикутнику «Бог - людина - світ» основним є Бог. Пам'ять про це покликана бути живою. Людині пропонується актуалізувати цю пам'ять літургійним чином - тобто, Чином Вечірні. Рамками усвідомлення є процес «вечір - ніч - ранок». Вибираючи такий порядок часослов іде до Біблійних джерел, де День Господній окреслюється словами «і був вечір, і був ранок –день перший, (другий) ...» Найкращим виявом тривання пам'яті людини про Господа є перебування віч-на-віч з Ним. Стоячи перед Ним у храмі, сам храм, в якому Бог займає перше місце є спогадом і підготовкою раю на землі.

Тож, розглядаючи чин Вечірні, варто іти до її початків, поглянути, як формувалось це богослужіння. Початково вечір перших християн був служінням агапе. Але припинились гоніння після Медіоланського едикту за Костянтина Великого, у IV ст., Служба Божа почала служитися вдень, а молитви, які приготувляти до Літургії, залишилися і надалі вечірніми. о. Головацький називає Вечірню «дочкою Св. Літургії».

Вечірній час сама Біблія рекомендує, як «богосприятний» для молитовного предстояння. На старозавітному жертovníку приносилась жертва, а служителі на заході сонця запалювали світильники, які символізували стан душі, яка горить вогнем віри. Після розрушення Єрусалимського храму цей звичай залишився домашньою молитвою юдеїв, і був прийнятий новозавітною Церквою.

Вечірня успадкувала деякі літургійні елементи, такі, як вхід внесення Євангелія, прокімен, 33-й псалом. Вкінці XVIII-го ст. архієпископ Веніамін звернув увагу на структуру Вечірні. В ній показана історія спасіння: від Божого перебування «на початку», до «другого» приходу Ісуса Христа. Де Вечірня розглядається, як чотири етапи в історії

спасіння. Перша частина - це повернення до початку, до «цього вечора, коли людина, будучи покликаною Богом з небуття до існування, відкрила очі і побачила красу і славу створіння, почала складати Богові, тим самим сталась собою.» У другій частині бачимо багато людських прохань. Це є знаком того, щоб ми усвідомили нещастя гріху і його наслідки. Символом цього є виключення світла в храмі, закриваються Царські Ворота, служитель знімає, верхні священні ризи. Нагий, смертельно поранений гріхом, символізуючи Адама, стоїть навпроти раю - Царських Дверей, за якими міститься Престол Божої Слави - плаче, просячи Бога про помилування.

Третя частина вечірні світлосяйна. Христос спасає від темряви гріха, в ньому –все преображене. В смутку, в темряву приходить «Світло тихе ... », яким є Ісус Христос. Кінцевий зміст Вечірні - четверта частина. В ній кінець є початком входження в Світло. Завдяки входженню весь наш час є часом очікування Спасителя.

Особливістю Вечірні є її молитовна атмосфера, яка настає після цілоденної праці. Цю думку описав Св. Василій Великий словами: «Коли день закінчується, треба подякувати Богові за все, що Він нам дав, і за те, що ми доброго вчинили. А й провини слід визнати, бо чи свідомо ми, чи несвідомо провинились ділом, словом або самою лише гадкою - за все нам треба переблагати Бога на молитві.»

Початок, як і кінець має за мету показати весь зміст молитви, мовби вложити в них віру і надію християн. Розпочинається Вечірня прославою Триєдиного Бога, що і є ціллю і, змістом людського щастя, а також, прослава Його, як Творця за те, що поселив наших прародичів у раю. І цей райський стан, ми молитовно осмислюємо та переживаємо у початку звичайному, тобто у молитвах, які йдуть на початку вечірні. На Великій Вечірні з Литією, священник одягнений у всі ризи при запаленому світлі і відчинених Царських Дверей обкаджує Святилище, храм і вірних.

Це безсловесне кадження означає стан перед творінням світу. «На початку створив Бог ... Земля ж була пуста і порожня .., Дух Божий ширяв над водами» [Бт.1,1 - 2]. А також пригадує вже початкове райське життя перших людей. Тоді сам Бог-Творець «ходив садом», спілкуючись з Адамом і Євою. Відчинені Царські двері означають, що тоді двері раю були відчинені для всіх.

Далі слідує ряд молитов початку звичайного, які починаються словами «Слава Тобі, Боже наш ...» - прослава Бога Отця, «Царю Небесний ... « - прохання, щоб Св. Дух перебував разом з нами. «Святий Боже ... « - прослава Бога в Трьох Особах, на зразок небесних ангельських Хорів. «Пресвятая Тройце ...» і «Отче наш ...» - ці молитви поступово возвеличують і несуть радісно-славний характер. «Прийдіте поклоніться і припадім до Нього» є стихом із псалма [Пс.94, 6.] Цей псалом належить до групи літургійних і є запрошенням народу до участі в святі.

Стан гріху, на вечірні у храмі показується виключенням світла. Священик опинившись «поза межами» святилища представляє Адама котрий внаслідок гріхопадіння опинився назовні раю. Будучи предстоятелем за людство, підносить його потреби до Господа. Його моолитви розглядають сам факт стояння перед Господом як великий шанс для людей, знак того, що Господь визнав їх гідними цього «сподобив» В цьому найвища цінність часу, котрий через можливість стояння перед Господом є надбанням для людей.

Псалом 103-ій показує нам Творця, поетично змальовуючи неначе кожен день творіння. Дає людині можливість усвідомити втрачене. Божу славу відчуваємо в псалмі в порядку днів творіння, представляючи Бога під образом Могутнього Царя, Бога-Творця:

«Благослови, душе моя, Господа, Господи, Боже мій, Ти возвеличився еси вельми ... « Монументальний, торжественний він всією своєю поступовістю неначе надає дихання всій природі. Отже, покликання Богом до існування світла, вод, хмар, вітрів [ст. 2 - 4]; виникнення суші і моря, розмноження вод і закріплення суходолів [ст. 5 - 9]; наводнення землі джерелами і вирощення рослин-квітів [ст. 10 - 12]; поява морських тварин і рослин на суходолі: пшениці, вина, оливи [ст. 13 - 15]; сповнення небесних просторів птицями, і полів - звірятами [ст. 16 - 18]; установлення днів та пір року [ст. 19 - 23]. Далі автор показує людську душу немов те безкрає море [ст. 24 - 25]; життя смерть, усі сотворіння землі у Божих руках: «Зішлеш Твій дух - вони оживуть, і Ти відновиш лице землі. Нехай слава Господня буде повіки, нехай Господь радіє творіннями своїми» [ст. 30 - 34]. Наприкінці в радісні тони вплітаються сумні ноти, це згадка про грішників, які вносять розлад у щасливу гармонію природного люду. Тож промовляє псалмопівець: «Нехай грішники з землі щезнуть, і беззаконних більше хай не буде» [ст. 35]. Останні слова - знову прослава Творця, неначе дзвінкий акорд початкової пісні «Благослови, душе моя Господа.» Під час співання 103-го псалма священик читає світильні молитви перед Іконостасом. Вони мають спонтанну історію свого постання. В перших століттях християнства вони були імпровізовані, тобто священослужитель, під надхненням Св.Духа, сам укладав їх. Тому зміст молитов не є цілісний, але кожна молитва окремо, становить цілість.

Всі молитви мають спільний літургійний елемент - прославлення Пресвятої Трійці. В світильних молитвах видано мікро зміст частин самої вечірні. Першій темі вечірні, яка має радісно-прославлений характер життя у раю, відповідає I-а молитва. В ній Господь є щедрий і милостивий ... , творить великі чуда, сильний і добрий, допомагає й потішає, а найголовніше – це Бог єдиний і немає подібного до Нього. Покаяний характер вечірні показується у другій її частині. Представляє його II-га і III-тя світильні молитви. Грішний Адам просить: Господи не картай нас, ані в гніві не карай; просвіти наші очі на правду, щоб ми безгрішно дійшли до неї (II-га молитва). Ми - грішні і недостойні слуги просимо, згадай нас у своїй доброті - Боже! (III-тя молитва). Прихід Світла - Христа у світ, як третя тема вечірні, розвеселяє нас невмовкаючими і неустанними величаннями наповнює наші уста хвалінням Бога (IV-та ), бо Христос є приходом у темноту гріху, як добрий Цар, що задовольняє кожного своєю благодаттю (V-та ). Четверта тема вечірні, як преображення кінця в початок, є в словах VI-тої молитви: дай нам кінець дня пройти вільним від спокус (так, як було первісно).

Далі слідує екстенія Велика або Мирна. Екстенія - це грецьке слово, яке означає наполегливу, благальну молитву. Диякон, а якщо немає то служитель виходить зі святилища, і стає перед замкнутими Царськими воротами і виголошує: «В мирі Господу помолімся ...» Цей момент богослуження, починаючи від закритих царських дверей, в проханнях великої екстенії і в співанні псалмів, показує трагічне положення, якому віддався людський рід після гріхопадіння прародичів, тоді разом появились всякі потреби (нужди) і недостатки, хвороби (болізни) і зависть (прояв в гніві). Розпочинається з прохання миру, не з яких-будь повсякденних справ-потреб. Починається з миру з висот, якого апостол називає вищим від усякого уявлення. З цих «висот» велика екстенія в своїх прошеннях поступово сходить до більш «близького» нам оточення: до миру в світі, в храмі, до їх голів і служителів, до світської влади, до нашого міста, села, країни і їх потребам, до найбільш потребуєчих помочі ... І тільки в кінці - до нас самих, за посередництвом Пресв. Богородиці (7 титулів). Завершенням екстенії є прослава, в якій

Божа слава є найвищою основою для виповнення нашого прощення.

Безперечно, найбільший зміст ектенії криється в відповіді: «Господи помилуй». Це природне звернення людини до Бога: «помилуй» є з однієї сторони, шуканням якогось змилювання над собою, з другої - є згодою на те, до чого закликається в ектенії (подібно «Аміль»). Аналогічне значення має мала ектенія.

Після того, як відповідь на молитву звучить псалом «Блажен муж ...». Візантійські богослови за участю св. Симеона Солунського вбачали у псалмі натяк на Христа, як на Образ істинної «праведності.» Воплочене Боже Слово було правдивим «Блаженным мужем.» Важливо також, що проказуючи слова псалма і слухаючи його, віруючий кожен раз знову постає перед вибором дороги. Ще в апостольські часи проповідь, звернена до людей, вступаючих до Церкви починалась словами: «Є дві дороги: одна - життя, і одна - смерті; велика відмінність між цими двома дорогами.»

Під заголовком «Господи ввізвав я до тебе ...» розуміємо чотири псалми: 140 - «Господи ввізвав...», 141 - «Голосом моїм до Господа ввізвав я...», 129 - «Із глибини ввізвав я до Тебе, Господи ...» і 116 - «Хвалить Господа, всі народи...» Панівним тоном в них є «ввізвання» , а з іншої сторони – почуття, чи стан людини. Це благання виражає тугу людини за Богом, спілкування, перебування з Ним. Замість дарів на вітвар вона приносить Господу своє молитовне благання. Всі ці псалми, крім цього, що замінують старозавітною матеріальну жертву на новозавітною духовну, ще звернені до страждаючого і переможного Спасителя, особливо деякі, наприклад як - «Виведи із темниці (гробу і аду) душу мою», або «Мене ждуть праведники, доки нагородиш мене» (праведні в аді чекали, чим закінчиться Христова місія). В псалмах «Господи ввізвав я» старозавітній зміст поступово переходить в новозавітній. До передостанніх стихів цих псалмів вплітаються церковні пісні, так звані стихири. Цей навперемінний спів означає те, що Старий Завіт узгоджується з Новим, один одного доповнює. Кожна стихира - це, насправді, молитва, одягнена в поетичні шати, тим-то й у них прослідковується загальноприйнята схема: споника молитви - прославлення Бога –прохання.

Споріднення між Святою Літургією і вечірню прослідковується зокрема в обряді входу. І тут і там - як пояснює св. Симеон Солунський, завданням ходу є, «щоб від Божого Престолу отримати благодать.» У Літургії приносяться дари хліба і вина, а на вечірні - слова і кадило. До цих пір служителі входили дияконськими дверима, а тепер - торжественно входять Царськими. Цей вхід символізує прихід Світла (Христа) в темряву (світ). Вхід відбувається через Царські двері, як через лоно Пресвятої Діви ввійшов Ісус Христос у світ, щоб спасти людей. Цей вхід добре підкреслює зміна темряви на світло. Обряд кадження, вдруге на Великій Вечірні з литією в часі співу «Господи, ввізвав», нагадує старозавітні жертви, які приносились Ягве після упадку прародичів, означає наші молитви, що заносимо до Бога.

Ця покутуючо-благальна частина вечірні очікує вже Месії, який ввійде з супровідними піснями.

Циб А. Сповнім вечірню молитву нашу Господеві // Слово № 3 (33), 2007, с. 16-17.